

6 kwietnia 2016 r.

Prof. dr hab. Tadeusz Bodio
kierownik Zakładu Badań Wschodnich
Instytut Nauk Politycznych UW
Warszawa, ul. Nowy Świat 67

RECENZJA

dorobku naukowego oraz dydaktyczno-organizacyjnego

**Pana dra Rafała Czachora po otrzymaniu stopnia doktora w przewodzie nadania
stopnia naukowego doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w
dyscyplinie nauk o polityce**

Dr Rafał Czachor posiada dorobek naukowy sytuujący go w wąskim gronie wyróżniających się politologów młodego pokolenia badających przemiany polityczno-społeczne w państwach poradzieckich. Największym osiągnięciem naukowym Autora jest rozprawa habilitacyjna pt. *Transformacja systemu politycznego Białorusi w latach 1988-2001* (Polkowice 2016, ss 526).

Wybór tematu badawczego rozprawy należy ocenić bardzo wysoko. Jest on ważny poznawczo i praktycznie, zarazem słabo zbadany. W literaturze krajowej dominują badania wycinkowe i kontekstowe różnych aspektów białoruskiej transformacji politycznej. Natomiast wyraźnie jest odczuwalny brak monografii, która porządkowałaby dotychczasowe badania i komplementarnie wyjaśniała naturę systemu politycznego Białorusi oraz fenomenu długiej żywotności „ostatniej dyktatury w Europie”. Habilitant w swojej rozprawie wychodzi naprzeciw owemu wyzwaniu starając się wypełnić istniejącą lukę badawczą.

W monografii dr Rafał Czachor podejmuje próbę odpowiedzi na bogaty katalog pytań generujących obecny model systemu politycznego Białorusi. Ich wspólnym mianownikiem jest próba uchwycenia i wyjaśnienia przyczyn i skutków tych zjawisk i procesów, które w swojej syntezie zdecydowały o autorytarnej specyfice tego modelu, cieszącego się znaczącym poparciem społeczeństwa białoruskiego.

Swoje rozważania rozpoczyna od zagadnień konceptualnych. Podejmuje próbę opracowania modelu badań nad fenomenem transformacji systemu politycznego Białorusi. Wskazuje na cele, zadania i hipotezy. Poszukuje adekwatnych instrumentów i narzędzi realizacji zadania naukowego oraz charakteryzuje dotychczasowy stan badań przedmiotowych. Nade wszystko wykorzystuje założenia paradygmatu neoinstytucjonalnego, który szczegółowo charakteryzuje i adaptuje dla potrzeb pracy. Wskazuje na stosowane metody badawcze, w tym systemową, funkcjonalną, porównawczą, behawioralną, decyzyjną, politologicznej analizy faktów. Również wiele uwagi poświęca uporządkowaniu siatki pojęciowo – terminologicznej.

Z analizy założeń koncepcyjnych wynika, że projekt naukowy został opracowany prawidłowo. Wysoko należy ocenić organizację zaplecza teoretycznego i metodologicznego, w tym adaptację metod badawczych dla potrzeb pracy. Również starannie została opracowana siatka pojęciowo-terminologiczna, a kluczowe dla pracy terminy zostały zdefiniowane. Rozważania zawarte w tej części pracy ujawniają kompetencje metodologiczne i aspiracje badawcze Autora zmierzające do oryginalnego rozwiązania problemu, stanowiącego od lat przedmiot kontrowersji i sporów wśród politologów, a dotyczącego uchwycenia specyfiki transformacyjnej systemu politycznego Białorusi.

Nowatorski temat i zadania badawcze wymagały od Rafała Czachora znaczącego wysiłku w pozyskaniu materiałów źródłowych. Warto zważyć, że na bibliografię pracy składa się kilkaset różnego typu opracowań, także obcojęzycznych. Są to m.in. oryginalne akty prawne i dokumenty ugrupowań politycznych, monografie i prace zbiorowe, artykuły naukowe, popularno-naukowe, prasa codzienna. Część materiałów została pozyskana w czasie pobytów naukowych na Białorusi i innych państwach poradzieckich. Ich analiza wskazuje, że praca Autora ze źródłami okazała się generalnie efektywna. Świadczy o tym dobór literatury, sposób jej selekcji i wykorzystania, a także ostateczne rezultaty przeprowadzonych badań. Zwraca uwagę brak raportów i ekspertyz odnoszących się do transformacji białoruskiej i szerzej państw poradzieckich dla celów komparatystycznych, co tłumaczyć można tym, że są trudno dostępne i na ogół w „obiegu wewnętrznym”.

Recenzowana rozprawa jest obszernym dziełem składającym się ze wstępu, siedmiu rozdziałów, zakończenia i bibliografii. Każdy z rozdziałów jest opatrzony

krótkim wstępem określającym cele i zadania badawcze. Zakres tematyczny struktury pracy, układ treści i logika wywodu odzwierciedlają przyjętą przez Habilitanta koncepcję badań nad transformacją systemu politycznego Białorusi w ramach przejętej cezury czasowej (od XIX Konferencji KPZR w 1988 roku tworzącej przesłanki dla liberalizacji i demokratyzacji życia politycznego do reelekcji A. Łukaszenki).

W pracy została przyjęta strategia badawcza zakładająca chronologiczno-problemową konstrukcję wywodu. Dwa pierwsze rozdziały pracy mają walory teoretyczne i wprowadzają do zasadniczych rozważań nad transformacją systemu politycznego Białorusi. W **rozdziale pierwszym** dr Rafał Czachor skupia na analizie koncepcji, podejść i paradygmatów wykorzystywanych w badaniach nad transformacją postkomunistycznych systemów politycznych (s.33-60). Konfrontując te koncepcje i podejścia, także z rzeczywistością polityczną państw poradzieckich stara się uchwycić i wyjaśnić ich „moc eksplanacyjną”. Rozważania te odsłaniają silne i słabe strony istniejącego zaplecza teoretyczno-metodologicznego wykorzystywanego w badaniach nad transformacją tych państw. Również ujawniają konfliktogenną naturę niedemokratycznych systemów politycznych.

W **rozdziale drugim** dr Rafał Czachor identyfikuje i charakteryzuje uwarunkowania transformacji systemu politycznego Białorusi (s.61-112). Szczególną rolę przypisuje uwarunkowaniom natury cywilizacyjnej, kulturowo-społecznej, socjopolitycznej i psychologicznej. W badaniach wskazuje na implikacje, jakie dla współczesnej transformacji Białorusi niesie fakt, że państwo obszarem cywilizacyjnego pogranicza, przez długi okres była zdominowana wpływami Rosji. Podkreśla, że owo pogranicze cywilizacyjne rzutowało na mentalność Białorusinów, ich styl życia, poczucie tożsamości oraz sposób myślenia o narodzie, państwie i polityce. W rezultacie słusznie konstatuje, że procesy swoistej „kolonizacji umysłów”, „oczyszczania ziem białoruskich z elementów cywilizacji zachodniej” uruchomiły syndrom „wynarodowionego narodu” (D. Marples), skutkujący brakiem „więzi politycznej” wśród rdzennej ludności. Habilitant także charakteryzuje podłoże kulturowe transformacji wskazując na osobliwości dominującej w społeczeństwie poddańczej kultury politycznej. Dany typ kultury m.in. redukował „wolę społeczeństwa do woli nomenklatury”. Sama zaś nomenklatura – hermetyczna, konserwatywna i dyspozycyjna

wobec Moskwy niechętnie reagowała na potrzeby reform politycznych, zwłaszcza demokratyzacji systemu politycznego.

Oceniane rozdziały mają walory opisowo-analityczne. Pierwszy z nich pomaga Autorowi wygenerować i doprecyzować na bazie istniejących i badanych koncepcji własne, autorskie podejście do badań nad transformacją białoruskiego systemu politycznego; drugi – ujawnia spłot uwarunkowań przemian systemowych w tym kraju, zarówno obiektywnych jak i subiektywnych, formalnych i nieformalnych. Spłot tych uwarunkowań ukazuje tło i podłoże historyczno-kulturowe, które po dzień dzisiejszy odciska silne piętno na transformacji systemu politycznego tego państwa. Co także istotne, wywody w rozdziałach pozytywnie weryfikują dwie i częściowo trzecią z dziesięciu hipotez przyjętych w rozprawie (s.11-12). Narrację zwartą w rozdziałach wyróżnia precyzja i rzetelność naukowa, przejawiająca się m.in. w konsekwentnym stosowaniu przyjętych instrumentów i narzędzi badawczych. Można więc przyjąć, że w ocenianej części pracy zostały osiągnięte zakładane przez Autora cele i zadania badawcze.

Rozdział trzeci ukazuje osobliwości procesu rozkładu radzieckiego systemu Białorusi (s.113-160). Proces ten badany jest w związku przyczynowo-skutkowym z tymi wydarzeniami, które składały się na kreację niepodległości państwowej. Autor opisuje konstytucyjne podstawy ustroju Białoruskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej, a następnie bada wpływ „pieriestrojki” na funkcjonowanie tego ustroju i szerzej - życie polityczne w republice. Dobrze charakteryzuje ówczesną scenę polityczną republiki, układ sił na tej scenie, stosunek nomenklatury, także rodzącej się opozycji i społeczeństwa do kryzysu oraz prób jego przezwyciężenia w państwie związkowym. Przy tym główną uwagę koncentruje na analizie wydarzeń z lat 1990-1991 - decydujących o niepodległości państwowej Białorusi. Był to m.in. okres przyjęcia przez parlament deklaracji niepodległości oraz fundamentalnych ustaw ustrojowych, m.in. dotyczących przyjęcia deklaracji niepodległości, nowelizacji konstytucji, zniesienia przewodniej roli partii komunistycznej, zmiany nazwy państwa, wprowadzenia symboliki narodowej, upowszechniania języka i kultury białoruskiej, wydzielenia narodowych sił zbrojnych ze struktur radzieckich, stworzenia własnego systemu monetarnego. W istocie zainicjowany w 1990 roku proces kreacji niepodległości państwowej Białorusi trwał do pierwszej połowy 1994 roku – przyjęcia Konstytucji Republiki Białoruskiej.

Z przedstawionych wyżej badań wynikają interesujące konkluzje. Wskazują one, że ówczesna Białoruś nie należała do awangardy emancypacyjnej w ZSRR. „Pierestrojka” nie wyzwoliła potencjału mobilizacyjnego w republice. Próby reform Gorbaczowa spotykały się z niechętnym stosunkiem nomenklatury, ze strony znacznej części społeczeństwa brak było poczucia kryzysu legitymizacji państwa związkowego. Również słaba była opozycja polityczna. Autor skłania się m.in. do poglądu, że uzyskanie niepodległości przez Białoruś nastąpiło w drodze „rewolucji biurokratycznej”, w której lokalna nomenklatura uniezależniła się od radzieckiego centrum. Dość szybko przekształciła się ona w elitę postkomunistyczną ze wszystkimi wynikającymi z tego faktu konsekwencjami dla dalszej transformacji politycznej państwa.

Rozdział czwarty stanowi kontynuację zasadniczego wątku uprzednich rozważań, dotyczących konstytuowania się systemu politycznego niepodległego państwa (s.161-264). Obejmują one lata 1991-1994, w których nastąpiły fundamentalne zmiany w życiu politycznym Białorusi. Ramy tych zmian wyznaczały m.in. procesy konstytucjonalizacji ustroju społeczno-politycznego, formowania się wielopartyjnego systemu politycznego, rekonfiguracji sił na scenie politycznej oraz elekcja prezydencka. Autor opisuje i analizuje te procesy. Dowodzi, że przebiegały one w warunkach kruchej i asymetrycznej równowagi między głównymi aktorami sceny politycznej – nomenklaturą postkomunistyczną a opozycją narodową, preferującymi odmienne wizje państwowości białoruskiej. Zerwanie tego kompromisu przez partię władzy w pierwszej połowie 1994 roku skutkowało walką polityczną o brzemienne skutki dla ustroju państwa. W pierwszych demokratycznych wyborach prezydenckich wygrał wówczas mało znany polityk – Aleksander Łukaszenko.

W rozdziale zwraca uwagę dbałość o rekonstrukcję sekwencji wydarzeń politycznych wskazujących na osobliwość transformacji systemu politycznego. Wydarzenia te opisywane są z detalami. Docenić należy także warstwę analityczną tej części pracy wspartą schematami ilustrującymi m.in. rekonfigurację sił na scenie politycznej. Rozważania te pozytywnie weryfikują kolejne hipotezy pracy. Potwierdzają, że w analizowanym, okresie a) konflikt między nomenklaturą a opozycją bazował głównie na kwestiach aksjologicznych; b) ugrupowaniom politycznym udało się wypracować zrównoważony model ustrojowy z instytucją prezydenta; c) sukces

A. Łukaszenki w wyborach prezydenckich należy rozpatrywać w kategoriach zwycięstwa określonej wizji modelu państwa.

W **rozdziale piątym** dr Rafał Czachor koncentruje uwagę na transformacji białoruskiej obejmującej lata 1994-1996 (s.265-354). Rozważania rozpoczyna od charakterystyki konstytucyjnych podstaw ustroju politycznego z naciskiem na te elementy, które decydują o kształcie systemu władzy i szerzej systemu politycznego. W dalszej kolejności badane są przeobrażenia na scenie politycznej w kontekście ostrej walki o władzę skutkujące m.in. kryzysem konstytucyjnym, referendum, a w konsekwencji demontażem instytucji demokratycznych i zwycięstwem obozu politycznego A. Łukaszenki opowiadającego się za autorytarną wizją państwowości białoruskiej, w wielu elementach nawiązującej do ustroju radzieckiego.

Jest to rozdział kluczowy dla wyjaśnienia procesu stopniowej regresji demokratycznej transformacji białoruskiego systemu politycznego. Autor w ujęciu dynamicznym ujawnia złożony, konfrontacyjny proces swoistego, „odgórnego” wyhamowania procesów liberalizacji życia politycznego, powrotu do systemu niedemokratycznego. Formułuje m.in. daleko idącą i odważną hipotezę o kompromitacji w przekonaniu mas społecznych idei demokratycznych, co przelożyło się na poparcie proponowanych przez A. Łukaszenkę zmian ustrojowych w referendach. Próby przełożenia tej hipotezy na tezę są oczywiście z wielu względów dyskusyjne (Białorusini niewiele wiedzieli o demokracji i jej uprzednio nie doświadczyli), co nie zmienia faktu szerokiego poparcia społecznego dla Łukaszenki. Rozważania te w warstwie teoretycznej nawiązują do badań zawartych w drugim rozdziale pracy, poświęconych specyficznie transformacyjnej systemów postkomunistycznych. Dobrze egzemplifikują tezę, że początkowa liberalizacja tych systemów na kolejnych stadiach transformacji może przekształcić się w postać antydemokratyczną i antymodernizacyjną.

W **rozdziale szóstym** badana jest petryfikacja systemu politycznego Białorusi w okresie od referendum konstytucyjnego - listopad 1996 r. do kolejnych wyborów prezydenckich - wrzesień 2001 r.(s.355-443). Wspomniane referendum tworzyło dogodne wyjściowe warunki dla przebudowy systemu politycznego. Habilitant opisuje i analizuje ten proces wieloaspektowo, uwzględniając m.in. zmiany w systemie władzy i relacjach władzy ze społeczeństwem. Wiele uwagi poświęca wyjaśnieniu przyczyn marginalizacji systemu partyjnego oraz opozycji na scenie politycznej. Cenne są

również analizy procesów zawłaszczania i personifikacji władzy, mechanizmów rekrutacji i cyrkulacji elit politycznych oraz socjotechniki sprawowania rządów, w tym kontroli przez prezydenta władz ustawodawczych, sądowniczych, środków masowego przekazu i społeczeństwa.

Jest to rozdział interesujący poznawczo, wnoszący nowe wątki do badań nad transformacją systemu politycznego Białorusi. Autor trafnie identyfikuje i analizuje najważniejsze sekwencje wydarzeń konstytuujących system autorytarny tego państwa. Wskazuje na formalne i nieformalne mechanizmy kreacji systemu politycznego, jego elementów składowych i konwersji między nimi. Słusznie docenia kontekst kulturowo-psychologiczny transformacji. Formuluje i dobrze argumentuje pogląd, że na Białorusi wykształcił się legitymizowany autorytaryzm z elementami paternalizmu, właściwymi reżimom neopatrymonialnym.

Rozdział ostatni przybliży ważniejsze uwarunkowania trwałości białoruskiego systemu politycznego (s.444-466). Poszukiwanie przyczyn owej trwałości systemu jest bardzo istotne. Badania zawarte w rozdziale dobrze się wpisują w dyrektywę zakładającą, że trwałość i ciągłość a zarazem zmiana są nieodłącznymi atrybutami każdego systemu politycznego (w danym kontekście interesującą jest m.in. konstatacja E. Shilsa, że „trwanie występuje w zmianie i dookoła zmiany, a mechanizmy zmiany wprawiają także w ruch mechanizmy trwania – E. Shils, *Tradycja*, w: *Tradycja i nowoczesność*, Warszawa 1971). Warto zważyć, że narracja rozprawy kończy się na 2001 roku, zaś prezydent A. Łukaszenko nadal rządzi i ma się nieźle mimo problemów gospodarczych, sankcji unijnych czy prób izolacji na arenie międzynarodowej. Zdaniem dra Rafała Czachora źródła trwałości autorytaryzmu białoruskiego należy upatrywać w splocie czynników endogennych i egzogennych. Do tych czynników zalicza tradycje kultury politycznej, osobliwości psychologii społeczeństwa, w tym silnie zakorzeniony w niej archetyp władzy, kryzys aksjologiczny i tożsamościowy okresu transformacji, akceptację autorytarnego modelu przywództwa, bliskie związki z Rosją i in. Z analizy tych czynników wyłania się zarys diagnozy trwałości i ciągłości reżimu autorytarnego Białorusi.

W „**Zakończeniu**” Autor prezentuje najważniejsze wnioski wynikające z badań zawartych w rozprawie (s. 475-480).

Ze szczegółowej analizy rozprawy wynika, że dr Rafał Czachor na podstawie dostępnych źródeł i danych empirycznych zrealizował założone cele i zadania badawcze, także pozytywnie zweryfikował hipotezy.

Silną stroną pracy jest sygnalizowana już organizacja „warsztatu badawczego”. Świadczą o tym rozważania teoretyczno-metodologiczne, na których podstawie została wygenerowana koncepcja badań osadzona w paradygmacie neoinstytucjonalizmu. Implikowała ona poszczególne sekwencje wywodu badawczego, składające się na kolejne odsłony logiki transformacyjnej białoruskiego systemu politycznego w latach 1988-2001. Pozwoliły one Autorowi opracować i scharakteryzować periodyzację transformacji tego systemu (s.480).

Znaczącym walorem pracy jest podejście „procesualne” do badanych problemów, uchwycenie ich istoty w ruchu, dynamice zmian zachodzących w białoruskim systemie politycznym oraz jego otoczeniu międzynarodowym. Owe podejście ukazuje implikacje, jakie niosły zmiany zasad „gry politycznej” dla funkcjonowania systemu.

Innym – konsekwentne przestrzeganie dyrektyw podejścia neoinstytucjonalnego, pozwalających na uchwycenie związków przyczynowo-skutkowych między czynnikami formalnymi i nieformalnymi rzutującymi na ewolucję systemu politycznego w omawianym okresie. Co także ważne, Autor nie unika polemiki, w której wykazuje takt i krytycyzm, zarazem dobrze merytorycznie argumentuje swoje poglądy, także kontrowersyjne, prowokujące do dyskusji - co jest dodatkowym atutem rozprawy.

Nie budzi istotnych zastrzeżeń strona formalna dysertacji, która została napisana dobrym językiem. Uwidacznia się też dbałość o styl narracji, proporcje między opisem i analizą politologiczną. Natomiast uwagi krytyczne budzą nadmiernie rozbudowane wywody w niektórych fragmentach rozprawy, także zbędne powtórki faktów, danych itp. Praca z pewnością zyskałaby, gdyby w niektórych jej partiach zwrócono większą uwagę na kondensację logiki wywodu, ekonomię słów. Oczywiście, intencje Autora są czytelne, starał się naświetlić każdy problem w możliwie szerokim tle. Jednak niekiedy taki zabieg badawczy „rozwadnia” zasadniczy tok rozważań. Na tle rozbudowanych analiz formalnych instytucji pewien niedosyt mogą rodzić badania praktyk nieformalnych – co jest częściowo zrozumiałe w świetle trudno dostępnych materiałów źródłowych na dany temat. W niektórych fragmentach, choć rzadko to jednak występują

odwołania do literatury obcojęzycznej w sytuacji, kiedy cytowane zagadnienia zostały opracowane zdecydowanie lepiej i wcześniej w literaturze krajowej.

Powyższe uwagi, refleksje i sugestie, jakie pojawiły się w trakcie lektury rozprawy, są marginalne na tle jej walorów. Dr Rafał Czachor napisał pracę pionierską, ujawniającą niepowtarzalną specyfikę białoruskiej transformacji systemu politycznego. Co także ważne, pracę wnoszącą oryginalny wkład w rozwój zaplecza teoretyczno-metodologicznego wykorzystywanego w badaniach nad systemami politycznymi państw poradzieckich. Potwierdził m.in. użyteczność paradygmatu neoinstytucjonalnego w badaniach transformacji poskomunistycznej.

Z pełnym przekonaniem stwierdzam, że recenzowane studium odpowiada wymogom stawianym rozprawom habilitacyjnym. Jest to oryginalne dzieło naukowe, które w warstwie deskryptywnej rzetelnie systematyzuje wiedzę o transformacji systemu politycznego Białorusi w latach 1988-2001; eksplanacyjnej – wyjaśnia osobliwości tego procesu, którego finalnym efektem był autorytarny system polityczny. Z przeprowadzonych badań wylania się komplementarny model transformacji transformacji politycznej Białorusi. Jest to więc studium o walorach diagnostycznych, wnoszące nową jakość do badań nad białoruskim autorytaryzmem, dobrze wpisujące się w nurt dyskusji o trwałości i ciągłości tego autorytaryzmu, a także nad teorią i metodologią badań transformacji politycznej na obszarze poradzieckim.

Dr Rafał Czachor legitymuje się także innymi osiągnięciami badawczymi. Od czasu obrony rozprawy doktorskiej do złożenia habilitacji opublikował dodatkowo 4 monografie (w tym jedną w j. obcym), Są to następujące prace: *Postradzieckie reżimy polityczne w perspektywie neopatrymonialnej* (Wrocław 2015, ss 304); *Abchazja, Osetia Południowa, Górski Karabach: geneza i funkcjonowanie systemów politycznych* (Wrocław 2014, ss 443); *Mentalitet provincialnego dvoirianstva v period obščestvenno-političeskich izmienenij vtoroj poloviny XIX veka* (Wrocław 2013, ss. 200), *Polityka zagraniczna Republiki Białoruś w latach 1991-2011. Studium politologiczne* (Polkowice 2011, ss 351, zmieniona i uaktualniona wersja rozprawy doktorskiej, której nie oceniam – brak jej w dokumentacji dorobku). Jest także autorem 17 rozdziałów w monografiach zbiorowych (1 z rozdziałów napisany we współautorstwie), 28 artykułów w recenzowanych czasopismach, 26 recenzji, 4 referatów publikowanych w zbiorach pokonferencyjnych, 8 artykułów popularno-

naukowych. Niektóre z opracowań zostały opublikowane w językach kongresowych, co świadczy o internacjonalizacji dorobku naukowego. Pod jego redakcją naukową ukazała się praca zbiorowa. Był także tłumaczem dokumentów, w tym konstytucji – co było wyzwaniem wyjątkowo trudnym i odpowiedzialnym. Jest to dorobek imponujący, bacząc na fakt, iż stopień doktora Habilitant uzyskał w 2010 roku.

W pierwszej z wyróżnionych monografii (*Postradzieckie reżimy polityczne w perspektywie neopatrymonialnej*) Habilitant podejmuje próbę odpowiedzi na wiele fundamentalnych pytań dotyczących specyfiki transformacyjnej reżimów politycznych państw poradzieckich. Są to pytania o walorach teoretyczno-metodologicznych i diagnostyczno-prognostycznych. Ich wspólnym mianownikiem jest paradygmat neopatrymonialny. Autor stara się wyjaśnić istotę tego paradygmatu oraz jego użyteczność w badaniach nad reżimami politycznymi (s.17-19). Paradygmat neopatrymonialny osadza w „neoinstytucjonalizmie”, jako metodologicznej podstawie badań. W egzemplifikacji wywodów teoretycznych wykorzystuje „studium przypadków” – badając reżimy polityczne Ukrainy (neopatrymonializm oligarchiczny), Rosji (neopatrymonializm biurokratyczny) i Uzbekistanu (neopatrymonializm sułtanistyczny). Szczegółowa analiza pracy pozwala na stwierdzenie, że projekt badawczy został skomponowany dobrze. Ujawnia on aspiracje Autora zmierzające do oryginalnego rozwiązania problemu badawczego, a dotyczącego uchwycenia specyfiki reżimów politycznych na przestrzeni poradzieckiej. Pracę wyróżnia warstwa teoretyczno-metodologiczna, natomiast nieco uproszczona i powierzchowna jest jej egzemplifikacja na przykładzie Ukrainy, Rosji i Uzbekistanu. Trzeba jednak zaznaczyć, że Habilitant sam stwierdza, iż są wstępne studia i formułuje listę pytań badawczych (s.262 i nast.) wskazujących na potrzebę kontynuacji przedmiotowych badań. Warto odnotować, że pytania te dobrze się wpisują m.in. trwającą debatę nad dywersyfikacją reżimów regionalnych w Federacji Rosyjskiej, wielowariantowością i stopniowością autorytaryzmu. Przykładem tu mogą być reżimy Kaukazu Północnego, które można także interpretować w kategoriach autorytarno-etnokratycznych (więcej na ten temat: *Specyfika polietniczna reżimów republik narodowych*, w: *Kaukaz Północny: elity, reżimy, etnopolityka, bezpieczeństwo*, Warszawa 2014, t. 8). Konkludując, uważam, że walory poznawcze monografii na tyle są doniosłe, że mogłaby ona, podobnie jak książka o transformacji systemu politycznego Białorusi, stanowić przedmiot postępowania habilitacyjnego.

Drugą monografię (*Abchazja, Osetia Południowa, Górski Karabach: geneza i funkcjonowanie systemów politycznych*) należy również uznać za znaczące osiągnięcie badawcze. Jest to obszerne studium oparte na solidnej bazie źródłowej. Zawarta w pracy narracja wykracza poza analizę funkcjonowania systemów politycznych w nieuznawanych państwach Kaukazu Południowego. Uwzględnia prawno-polityczne kwestie suwerenności, genezę powstania parapaństw i źródła lokalnych separatyzmów. Zabieg ten jest zasadny, gdyż pozwala zrozumieć tło i uwarunkowania funkcjonowania systemów politycznych w tych państwach. Wnioski wynikające z badań wzbogacają stan wiedzy przedmiotowej. Wynika z nich generalna konkluzja, że Abchazja, Osetia Południowa i Górski Karabach wyczerpują znamiona państwowości. Ich systemy polityczne funkcjonują dość stabilnie a mieszkańcy prezentują wolę zachowania suwerenności oraz polityczną dojrzałość (s.418). Otwartą zaś pozostaje kwestia niepewnego bytu tych parapaństw, chociażby w świetle eskalacji napięć i walk między siłami zbrojnymi skonfliktowanych stron w kwietniu 2016 roku.

Ostatnia z książek (*Mentalitet provincialnogo dvoirianstva v period obščestvenno-političeskich izmienenij vtoroj poloviny XIX veka*) dość dobrze wpisuje się we współczesną rosyjską debatę nad archetypami pamięci historycznej i psychologii narodowej. Dr Rafał Czachor stara się odpowiedzieć na pytanie, czym jest mentalność (s. 43-52.) a następnie dokonuje jej rekonstrukcji w specyficznej warstwie społecznej, jaką była prowincjonalna szlachta. Rekonstrukcja ta obejmuje ważny okres w historii Rosji, w którym coraz wyraziściej nabierały tempa zmiany społeczno-polityczne związane m.in. ze zniesieniem pańszczyzny i kiełkującym kapitalizmem. Odniesieniem dla badań jest literatura piękna (opracowania M. Gonczarowa, L. Turgieniewa, M. Sałtykowa-Szczedriny). Z przeprowadzonych studiów wynika generalny wniosek, iż mentalność tej grupy społecznej nie była jednorodna. Autor podejmuje próbę klasyfikacji mentalności szlachty prowincjonalnej wyróżniając jej trzy typy: pasywny, szlachtetny i beczynny oraz tragiczny (s.103 i nast.). Jest to interesujący projekt badawczy, tym bardziej, iż dotyczył okresu schyłkowego istnienia grupy, która pozostawiła trwałe ślady w psychologii i stylu życia części społeczeństwa rosyjskiego. Jest to monografia o walorach interdyscyplinarnych i wielowątkowych, uwzględniająca aspekty psychohistoryczne, socjokulturowe i politologiczne badanej tematyki. Sądzę, że praca zyskałaby, gdyby zostały w niej bardziej rozwinięte ostatni z wyróżnionych wątków.

W dorobku dra Rafała Czachora ważną pozycję zajmują opracowania, które ukazały się w monografiach zbiorowych i czasopismach, w tym także w wysoko notowanych na liście ministerialnej. Niektóre z nich zostały wydane w j. obcych przez zagraniczne ośrodki naukowe. Podejmowane w nich zagadnienia dotyczą m.in. przeobrażeń społeczno-politycznych na Białorusi, porządku konstytucyjnego w tym państwie, elit politycznych, systemu wyborczego i polityki zagranicznej. W dorobku Autora wyróżniają się także publikacje traktujące o transformacji politycznej Rosji i innych państw na przestrzeni poradzieckiej. Wiele uwagi badawczej poświęca problemom teorii i metodologii badań transformacji postkomunistycznej, bezpieczeństwu i stosunkom międzynarodowym na obszarze poradzieckim, systemom i reżimom politycznym państw poradzieckich, parapaństwowi kaukaskim, władzy i samorządności, mechanizmom funkcjonowania elit politycznych, systemom wyborczym, kryzysom i procesom polietnicznym na Kaukazie, polskiej polityce wschodniej.

Powyższe publikacje ujawniają erudycję, wnikliwość intelektualną, przygotowanie do samodzielnej pracy naukowej. Wyróżniają się starannością doboru materiałów źródłowych, zawierają także interesujące wywody i wzbogacają dotychczasowy stan badań politologicznych poświęconych problematyce wschodniej.

Konkludując, szczegółowa analiza poszczególnych rozdziałów i artykułów, ich konceptualizacja oraz sposób budowy narracji ujawniają predyspozycje dra Rafała Czachora do pracy twórczej. Wśród nich należy wyróżnić przygotowanie „warsztatowe”, wiedzę, pasję badawczą, samodyscyplinę i ogromną pracowitość. Predyspozycje te potwierdza również aktywność recenzyjna Habilitanta, umiejętność rzetelnej oceny dzieł naukowych z politologii.

Biografia naukowa dra Rafała Czachora potwierdza, że jest bardzo dobrze przygotowany do samodzielnej realizacji zadań naukowych. W 2007 roku ukończył studia w Instytucie Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Wrocławskiego. Praca magisterska została wyróżniona w konkursie na najlepsze prace dyplomowe na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu. W latach 2007-2010 był słuchaczem Doktoranckiego Studium Nauk o Polityce, Filozofii i Socjologii. Pracę doktorską obronił w grudniu 2010 roku. W marcu 2011 roku podjął pracę w Dolnośląskiej Wyższej Szkole Przedsiębiorczości (obecnie Uczelnia im. Jana Wyżykowskiego). W roku akademickim 2010/2011 był zatrudniony na umowę o dzieło w Uniwersytecie Wrocławskim.

Od 2013 roku pełni funkcje pełnomocnika rektora ds. współpracy międzynarodowej i programu „Erasmus”. Wchodzi w skład Senatu DWSPiT w Polkowicach, jest także członkiem komisji uczelnianych, współodpowiada za jakość kształcenia studentów.

W okresie studiów i pracy zawodowej przebywał na stażach w zagranicznych ośrodkach naukowych (Mińsk, Tomsk, Erywań, Lwów). Był stypendystą programu „Erasmus” na uniwersytetach w Piteszti (2012) i Debreczynie (2013,2014). Prezentował swoje badania na konferencjach w Armenii, Białorusi, Litwie i Rosji. Z ośrodkami zagranicznymi utrzymuje kontakty naukowe odpowiadając m.in. za współpracę naukowo-dydaktyczną Uczelni Jana Wyżykowskiego z uniwersytetami w Pilźnie, Izmirze, Nikozji, Debreczynie, Piteszti, Warnie, Lwowie, Dubnej, Erywanii. Przyniesione dane świadczą o internacjonalizacji działalności naukowo-badawczej i organizacyjnej Habilitanta.

Dr Rafał Czachor legitymuje się znacznymi osiągnięciami dydaktycznymi. Prowadzi seminaria i proseminaria, wykłady i ćwiczenia na studiach I oraz II stopnia, także w języku angielskim. Wykłada na Podyplomowych Studiach Wschodnich. Tematyka zajęć generalnie mieści się w polu zainteresowań badawczych Habilitanta. Prowadzone badania z powodzeniem wykorzystuje w dydaktyce. Zajęcia są bardzo dobrze oceniane przez studentów – na podstawie wyników ewaluacji w roku akademickim 2013-2014 i 2014-2015 został wybrany nauczycielem roku DWSPiT w Polkowicach. Zwraca uwagę także międzynarodowe doświadczenie dydaktyczne Habilitanta, który w czasie staży zagranicznych prowadził warsztaty ze studentami na temat systemów politycznych oraz stosunków Polski z państwami poradzieckimi. Wypromował 7 licencjatów, recenzował prace magisterskie i licencjackie.

Dr Rafał Czachor aktywnie uczestniczy w życiu naukowym. W latach 2011-2015 brał udział w 31 konferencjach naukowych, w tym 10 zagranicznych. Na każdej z nich wygłaszał referaty, także w językach angielskim i rosyjskim. Referaty te podejmowały tematykę związaną z prowadzonymi badaniami i były publikowane.

Docenić należy udział Habilitanta w projektach badawczych. W latach 2013-2014 był koordynatorem, projektu pt. *Democratic governance and social responsibility for a Better and secure Europe*”, realizowanego w ramach „Erasmus Intensive Programme”. Również realizował 6 innych programów naukowych: *Transformacja systemu politycznego Białorusi w latach 1988-2001* (2013-2015,

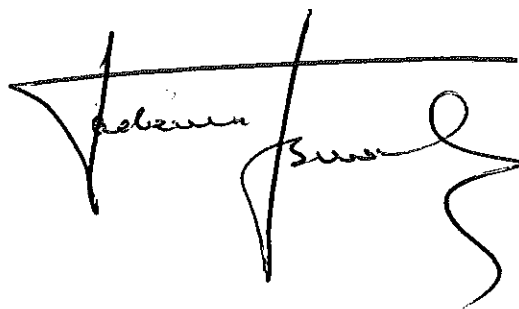
kierownik programu, efektem była rozprawa habilitacyjna); *Niepodległe, nieuznawane. Systemy polityczne państw kaukaskich* (2013-2014; efekt – monografia); *De Facto Entities in the Post-Soviet Space: Dynamics and Prospects* (2014, program międzynarodowy, efekt - badania państw oraz prezentacja ich wyników na konferencji); *Armenia i Górski Karabach w procesach transformacji społecznej i politycznej* (2014, program międzynarodowy, kierownik programu, efekt – wydanie pracy zbiorowej); *Reżimy polityczne państw b. ZSRR w ujęciu neopatrymonialnym* (2015, kierownik programu, efekt – publikacja monografii); *Slavianskije diaspory g. Tomska v istoriko-etnografičeskom aspekcie* (2015-2016, grant, badania nad słowiańskimi mniejszościami narodowymi w Tomsku o walorach eksperckich).

Dr Rafał Czachor wykazuje także zaangażowanie w działalność naukowo-organizacyjną. Jest członkiem Polskiego Towarzystwa Nauk Politycznych oraz analogicznego w Federacji Rosyjskiej. Pełni funkcję redaktora naczelnego *Rocznika Instytutu Polsko-Rosyjskiego*. Jest również członkiem rad redakcyjnych czasopism pt. *Viestnik Tomskiego Gosudarstvennogo Vniversitieta* – wydawanego przez Uniwersytet w Tomsku (Rosja) i *Zeszytów Naukowych – Studiów z Nauk Społecznych* – wydawanego przez macierzystą uczelnię; członkiem rad naukowych serii edytorskich „Biblioteka Wschodu” (wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń) i „Biblioteka Instytutu Polsko-Rosyjskiego”.

Docenić należy zaangażowanie Habilitanta w popularyzację wiedzy o polityce. W latach 2014-2015 prowadził wykłady popularno-naukowe w ramach Dolnośląskiego Festiwalu Nauki w Legnicy i Polkowicach i Białymstoku. Jest również wykładowcą Uniwersytetu Trzeciego Wieku.

Biorąc pod uwagę obowiązujące przepisy ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz kryteria oceny osiągnięć osób ubiegających się o nadanie stopnia doktora habilitowanego zawarte w *Rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z 1 września 2011 roku* stwierdzam na podstawie przedłożonej dokumentacji, że Pan dr Rafał Czachor po uzyskaniu stopnia doktora zgromadził dorobek naukowy obejmujący rozprawę habilitacyjną, 4 monografie, a także liczne publikacje w książkach zbiorowych i czasopismach. Zarówno praca habilitacyjna, jak i pozostałe publikacje składają się na imponujący dorobek młodego naukowca i zasługują na wysoką ocenę. Stanowią one oryginalny i

innowacyjny wkład w rozwój nauk o polityce. Habilitant legitymuje się także znaczącymi osiągnięciami w życiu naukowym, w tym w sferze dydaktyki, działalności organizacyjnej na rzecz środowiska naukowego, kontaktów międzynarodowych i popularyzacji wiedzy o polityce. Z pełnym przekonaniem opowiadam się za nadaniem dr Rafałowi Czachorowi stopnia doktora habilitowanego nauk społecznych w dyscyplinie nauk o polityce.

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Rafał Czachor', written over a horizontal line.